

Rozhodně zamítá však Smith v téže kapitole myšlenku chtít ochrannými cly vyrovnávati nepříznivější výrobní podmínky domácího průmyslu, i kdyby tyto nepříznivější podmínky byly působeny zdaněním životních potřeb, nebo i kdyby prý výroba domácí vyžadovala i jen o třicetinu nebo jen třisetinu více kapitálu a příčinění než výroba cizozemská. Nechť jen každý vyhledá si zaměstnání, od něhož si přes nepříznivé okolnosti slibuje prospěch na trhu domácím nebo cizím. Je lhotejno, jsou-li výhody, které má jedna země před druhou, přirozené nebo nabyté — pokud tu jen jsou, jest lépe zboží od lepšího výrobce kupovati než sám vyráběti.

IV.

Zatím však, co následovníci Smithovi nauku o plné harmonii mezi prospěchem individuí a celku a o prospěšnosti úplné abdikace státu co do hospodářské politiky teprve do všech dovedli důsledků, povstávala na druhé straně reakce, která odloženou fyziokratismem národní a časovou relativnost v pojmání a vysvětlování hospodářských jevů a nacionalní hospodářskou politiku opět snažila se přivésti k platnosti.

Reakce tato pojívá se obyčejně k jménu *Bedřicha Lista*. Jím skutečně dobytá největších svých úspěchů — List měl však předchůdce, nikoliv snad jen merkantilisty století 17. a 18., nýbrž měl je nejvíce v národohospodářích těch zemí, které svým tehdy opozdilým vývojem průmyslovým nemohly a nesměly v praxi přikloniti se k dogmatu svobodné tržby, volné hospodářské soutěže mezinárodní, a jichž učenci měříce platnost liberálních axiomat na konkrétních poměrech své země a své doby, záhy došli přesvědčení o jich nepřijatelnosti pro hospodářské poměry své země a svého národa. Byli to zejména národohospodáři i filosofové němečtí, ruští a američtí.

Fichte (1800) vyličil jakožto předpoklad svého policejně socialistického státu úplně »uzavřený obchodní stát.«¹⁾ S cizinou není nejmenšího styku obchodního; jenom ty statky, které podniká samo zemi upírá, buďtež s cizinou směňovány za předměty vlastní. Aby však uzavření se nebylo odřeknutím se nebo skromným obmezením sebe na úzký kruh dosavadních výrob země, musila

¹⁾ Der geschlossene Handelsstaat, str. 271 a 265.

by vláda dříve zavést v zemi domácí výrobu všech tovarů, které se občanům jejím staly potřebou, v množství pro zemi potřebném, pokud vůbec tyto předměty v zemi zhotoveny býti mohou, musila by za každou cenu hledět z ciziny přilákat velikány v praktických vědách, vynalézavé chemiky, fysiky, mechaniky, umělce a továrníky, zakupovati stroje ciziny, pečovati o zušlechtění starých domácích produktů atd., vysílati konečně ke studiu do ciziny učence a vyšší umělce — jediný to dovolený způsob cestování z uzavřeného obchodního státu Fichteova,¹⁾ — od zboží, které by v zemi absolutně nebylo lze vyrobiti, budiž hleděno občany znenáhla odvykati nebo zaváděti surrogáty.²⁾

Stát má zkrátka tvořiti právě tak oddělené těleso obchodní, jako dosud tvořil oddělené těleso právní a politické — ovšem musí to býti stát s »přirozenými hranicemi« a s rozsáhlým územím, které by obsahovalo v sobě úplnou a uzavřenou soustavu potřebné výroby. Isolace národního hospodářství má býti utvrzena konečně soustavou zvláštních zemských peněz,³⁾ které by pouze v zemi, ale v ní také výhradně platily, zhotovených z materiálu co možná bezcenného, kdežto styk s ostatním světem by prostředkován byl penězi světovými.

Adam Müller, jež citají (Roscher) k romantické škole národohospodářské, ve spisech svých podává některé zárodky teorií hájených později školou Listovou.⁴⁾ Vycházejí nikoliv od činnosti individuí, nýbrž od státu, prohlašuje za předmět národního hospodářství ne pouze co největší rozmnožení produktů, nýbrž i výrobu a zvnitřnění onoho produktu všech produktů, veškerosti národní, »národního člověka, jehož potřebami přec všechny ostatní produkty teprv nabývají hodnoty.«⁵⁾ Smith, při vši své vznešenosti, nikdy prý nemohl pochopiti, jak vedle produktů země a průmyslu musejí v hospodářství národa v úvahu býti vzaty produkce duchů ve státě, on zná prý jen hmotný kapitál, nikoliv duševní.⁶⁾ Jeho nauka není

¹⁾ Tamtéž, str. 260—265, 275.

²⁾ Tamtéž, str. 208—212, 222, 261—263, 272.

³⁾ Tamtéž, str. 203, 216, 224 a násl.

⁴⁾ Hildebrand, *Die Nationalökonomie der Gegenwart und Zukunft*, str. 60 a násl.

⁵⁾ *Elemente II.*, 201—2, 231—2.

⁶⁾ *Elemente III.* 40—41, I. 49.

než jednostrannou naukou britského průmyslu, která se pro kontinent nehodí, jako nelze na pevninu přenést anglické poměry. Pevnina potřebuje na místo jednostranné průmyslové výroby soustavné vypěstění národní produkce a národní potřeby, na místě souhrnu všech jednotlivých bohatství soukromých skutečné bohatství národa a produkci síly národní, vedle dělby práce i národní koncentraci práce,¹⁾ vypěstění vlastního průmyslu vedle zemědělství.

K tomu nebude však potřebí policejního zákonodárství cizí zboží z domácího trhu vylučujícího, nýbrž aby změnila se jen hospodářská výchova národa. »Čím národnější je potřeba národa, tím národnější bude jeho produkce.« Na trhu světovém nevíteží jen poměrná láce, stroji s dělbou práce umožněná; »chce-li národ svým průmyslem učiniti dojem na jiné národy, musí je i svou národností a svými mravy poutati a překonávati. Proto nelze proti tomuto nebezpečnému vlivu cizího zboží též nic účinnějšího postaviti, nežli vlastní národnost, t. j. vytvoření, upevnění občanské pospolitosti, potřebí udržovati a vyvíjeti národní tvářnost potřeby, činiti sobě vespolek přiměřenými osoby a věci, potřebu a výrobu, kupce a prodavače, tak aby »jeden a týž vlastenecký duch pronikal potřebujícího při jeho žádostivosti a dělníka při jeho výrobě«, čímž by skutečně byl ideál života národního. V protivě k tomu je pouhé stlačování touhy, podstrkování špatného národního objektu za lepší cizozemský, i kdyby mohlo býti uskutečněno, smutným palliativem: »spokojovati se s málem, strádati, spořiti, nejsou nikterak prostředky národní bohatství povznésti, třeba byly i okamžitými prostředky, národnímu zchudnutí zabrániti.«²⁾

Arci Müller hledal ideál svého státu v středověku, s jeho odumřelými útvary politickými, hospodářskými i společenskými — v době, kdy stávalo se vždy naléhavějším úkolem politiky, ekonomické a sociální zbytky středověku — selské poddanství, cechovní řády atd. — odstraňovati.³⁾

K »ruským« národohospodářům čítáme zde *Cancrina*, který sice Němec původem, teprv na Rusi duševně dozrál,⁴⁾ na Rusi

¹⁾ Hildebrand, Die Nationalökonomie, str. 44.

²⁾ Elemente II. 235—243.

³⁾ Hildebrand, Die Nationalökonomie, str. 16—17.

⁴⁾ Roscher, Geschichte str. 813, Kautz, str. 657.

působil a svými duchaplnými vývody theoretickými svoji ruskou finanční a národohospodářskou praxi odůvodňoval. V svém, roku 1821 anonymně vyšlém spise »Weltreichthum, Nationalreichthum und Staatswirthschaft« prohlašuje za hlavní účel národa, jemuž musí býti podřízeno i národní bohatství, nezávislou zabezpečenou existenci, jejíž jest podstatnou podmínkou jistá nezávislost potřeby, která odvrací přílišný vliv cizích národů na naše vnitřní bytí a udržuje svéráznost.¹⁾ Bylo by sice chybným extrémem chtít všechno dělati sám, ať nás příroda podporuje čili nic, ať jsme k tomu zralí, či nezralí, chtít pěstovati své citrony ve skleníku a pod., avšak, nemáme-li příliš záviseti na cizincích, je nezbytno, aby národ a vláda nejnutnější z hrubších potřeb měli v držení sami, na př. sůl, obyčejný oděv, vojenské potřeby atd., i kdyby zdánlivě přišly zemi dříve, nežli nákup v cizině.²⁾

Ani však zase taková industrialisace, při které ze své země činíme takřka město jiných zemí, živíce tovární obyvatelstvo dokonce přívozem potravin z ciziny, není zdráva, naopak zhoubná, protože nás činí závislými na jiných národech a na tisíci okolnostech.³⁾ Zní skoro doslova jako nové výroky Oldenbergovy,⁴⁾ rozlišuje-li Cancrin, že — vyrůstá-li vedle původních zaměstnání rolnických továrnictví tak, že ukojuje všechny vlastní potřeby země, pokud to poloha a podnebí dopouští — nalézá se ve svých přirozených úzkých mezích a nemůže býti národu nikterak škodlivou. Tato hranice není překročena ani, když vyrábí se něco nad vlastní potřebu, jen aby se za to kupovaly ty z našich potřeb, jejichž výrobu u nás příroda nepodporuje. Avšak něco zcela jiného jest zamýšletí fabrikaci výhradně pro jiné, přilákávat obyvatelstvo, které, nám nepotřebno, jen proto existuje, poněvadž jiní jsou ještě příliš nemoudří nebo příliš nevzdělaní, aby ji měli doma sami. »Neboť, poněvadž konečně jiným národům přece se otevrou oči, nebo oni svým přirozeným vzrůstem sami sebou dospějí ke značnému továrnictví, je každá obchodní fabrikace zbudována ve vzduchu. Nouze donucuje konečně ohromný přečnivající arkýř národní činnosti všelikými umělými prostředky podporovati a připevňovati.

¹⁾ Weltreichthum 101, 105.

²⁾ Weltreichthum 105.

³⁾ Tamtéž, str. 104—105.

⁴⁾ Deutschland als Industriestaat, str. 68 a násl.

Předskok v kapitále, ve zručnosti a v užívání strojů, a s druhé strany obvyklý chod obchodu a obchodní převaha pomohou na čas, ale i kdyby se to i na velmi dlouho podařilo, máme přece v zemi umělostku, která očekávaného prospěchu již neposkytuje a na konec existuje snad jen na útraty národa. « Není prý správné, že merkantilismus měl na zřeteli jenom tento extrém fabrikace; původně zamýšlel skutečně jen fabrikaci správně obmezenou.¹⁾

A Cancrin byl svým zakládáním státních manufaktur, svými prohibitivními cly na podporu průmyslu, svým uplatňováním státního vlivu naproti tržbě, průmyslu, dopravě a úvěru i v praxi skutečným následovníkem merkantilismu, ruským Colbertem, hojícím rány ruského hospodářství státního po válkách Napoleonských.²⁾

Více než tito autoři působili na Lista spisovatelé američtí. Hildebrand (str. 58.) nazývá Listovým předchůdcem *Alexandra Hamiltona*, prvního lorda pokladu Spojených Států Severoamerických (1789—1795), jehož zprávu o tuzemských manufakturách a prostředcích k jejich povznesení (1791) List dle Ingrama znal a pod jejím vlivem v Americe se usadil.³⁾

Současně v samé Anglii *Lauderdale*⁴⁾ rozlišoval mezi bohatstvím soukromým, které staví v popředí stupeň vzácnosti majetkových objektů, a bohatstvím národa, které záleží v přebytku blahobytných objektů v obyvatelstvu.

Opíraje se o toto »proslulé rozlišování mezi hospodářstvím soukromým a veřejným«⁵⁾ *Lauderalovo* a *Ganilhovo*, hájil *Daniel Raymond* (1786—1840) hospodářskou svobodu uvnitř, ale nikoli na venek a první konstruoval dle *Rambauda* věty, které staly se podkladem učení *Listova*:

¹⁾ Weltreichthum 111—113.

²⁾ Sr. Kautz, Die geschichtliche Entwicklung, 657, Handwörterbuch III. str. 6, Schmoller, Jahrbuch 1904, str. 465.

³⁾ Ingram, str. 145, srvn. *Rambaud* str. 394. *Hamilton* soudil, že by svoboda tržby byla možnou tehdy, kdyby byla přijata současně všemi národy, a hlásal, že ku povznesení amerického průmyslu potřebí jest přiměřených cel ochranných (*Hildebrand* str. 59 a skoro doslovně též *Ingram* str. 145).

⁴⁾ An inquiry into the nature and origin of the public wealth, Edinburk 1804. Sr. o něm *Roscher*, Geschichte str. 651, *Kautz* II. str. 482, 484, a *Handw. der Staatsw.* (s. v. *Lauderdale*).

⁵⁾ *Cossa* str. 466—467.

1. rozdíl mezi bohatstvím jednotlivce a bohatstvím národa, pojatý však jinak než Lauderdale;¹⁾

2. povahu národa jakožto hospodářské jednotky, kdežto Smith a jeho škola přehlížejíce hranice národů mluví o bohatství ve smyslu všeobecném a kosmopolitickém;

3. rozeznávání mezi ekonomikami individuální (soukromou), která má zkoumati, jak se hodnoty tvoří a nabývají, a politickou, které přísluší zkoumati, jak vláda zajišťuje největší blahobyť veškerého celku (souboru, collectivitě) národního.²⁾

Analogické ideje o rozdílu mezi ekonomikami soukromou a národní nalezneme též u řady jiných autorů amerických, Philippse, Simpsoma, Coltona, Bowena, Colwella atd., jichž díla z veliké části podnícená záštími proti Anglii plna jsou nevěcných útoků proti anglické škole liberální.³⁾

Přicházíme k největšímu theoretikovi protekcionismu a národní soustavy politické ekonomie, *Bedřichu Listovi*. Pobyt v Americe učinil jej protivníkem směru Smithova.⁴⁾

¹⁾ Bohatství soukromé záleží ve věcech (zboží), charakterisováno je mohutností směnnou a měří se peněží, bohatství národa záleží ve schopnosti nabytí věcí příjemných nebo k živobytí potřebných prací, je tedy dáno silou, mohutností práce; konečně oba druhy bohatství neponybují se paralelně.

²⁾ Rambaud str. 396—397.

³⁾ Cossa str. 466—7. Colton prý tvrdil dokonce, že Smith, Ricardo a Malthus byli uplacení, aby svobodnou tržbou zničili jiné národy.

⁴⁾ Eheberg v Handwörterbuchu V. str. 622, sr. Rambaud. Smith vyšel prý sice z ideje národa, ale mimo několik míst, jako o navigační aktě, o průmyslu potřebném k bezpečnosti a nezávislosti národní, »ignoruje povahu národnosti, vylučuje skoro úplně politiku a státní moc, předpokládá věčný mír a universální unii jako uskutečněny, zneuznává hodnotu národní síly průmyslové a prostředky k ní dospěti a požaduje absolutní svobodu tržební.« »Pro něho (Smitha) neexistuje žádný národ, nýbrž jen společnost, t. j. individua pospolu žijící.« System jeho nebyl vlastně nic jiného nežli »system soukromého hospodářství všech individuí země nebo i celého pokolení lidského, jak by se utvořilo a vytvářelo, kdyby nebylo zvláštních států, národů a národnostních zájmů, ani zvláštních ústav a kulturních stavů, ani válek a národních naruživostí«, nebyl nic jiného než »theorie hodnot, theorie komptoiru nebo obchodnická, nikoliv nauka, jak se produktivní síly celého národa ke zvláštnímu prospěchu jeho vzdělanosti, jeho blahobytu, jeho moci, jeho udržení a neodvislosti probuzují, rozmnožují, udržují a uchovávají.« »Pro samá individua (Smith) neviděl národ.« (System str. 475, 477, 479, 481.)

Kdežto Smith ve svém kosmopolitickém individualismu nejedná ve spise svém, mimo několik málo míst, leč o jednotlivcích a jejich zájmech soukromých, jest dle Lista mezi jednotlivcem a lidstvem národ se svým zvláštním jazykem a písemnictvím, svým zvláštním původem a dějinami, svými zvláštními mravy a zvyklostmi, zákony a institucemi, se svými nároky na existenci, samostatnost a zdokonalování, jakožto organism, který jest tisícerými úvazky ducha a zájmů spojen v jediný oduševnělý o sobě trvající celek. Jednotlivec může duševního vzdělání a produktivní síly, bezpečnosti a blahobytu dojíti jenom národem a v národě, rovněž tak je civilisace lidského pokolení myslitelná toliko prostředkem civilisace národů. Hlavním úkolem lidského snažení musí tedy býti udržení, vypěstění a zdokonalení národnosti, a před politickým účelem národním musí ustoupiti všechen ekonomický život národa i všechny ekonomické zájmy soukromé.¹⁾

Je-li národ zvláštní jednotkou hospodářskou a mravní, nejsou zájmy národa vždycky totožnými se zájmy jednotlivých jeho členů, protože jednotlivec má na zřeteli svůj prospěch osobní, okamžitý, přítomný, kdežto národ musí hleděti k svým prospěchům i budoucím, vzdáleným a všeobecným. Co je moudrostí v ekonomii národní, může býti pošetilostí v hospodářství soukromém, protože krejčí není národem a národ není krejčím; protože rodina je něco zcela jiného než-li spolek milionů rodin, dům něco zcela jiného nežli veliké territorium národní.²⁾

Konečně bohatství národa záleží v něčem jiném nežli bohatství jednotlivců; toto spočívá ve množství směnných hodnot, které jsou v majetku jejich, ono v produktivní síle celku, v její mnohostrannosti síle a rovnováze, a výroba těchto produktivních sil je pro národní účel daleko důležitější nežli výroba hodnot směnných.³⁾ V normálním stavu každého národa jsou tři hlavní produktivní síly, které musejí býti souměrně vyvinuty: zemědělská, manufakturní a tržební. Zvláště manufakturní síla má na celý rozvoj národa vliv

¹⁾ Hildebrand, Die Nationalökonomie str. 62–63. Arci je Listovi národ a stát toliko prostředkem k dosažení osobní blaženosti, kdežto na příklad u Müllera individuum v národnosti zaniká, a úkolem i účelem individua je mravní společenství státní. (Tamt. 61 a 73.)

²⁾ Das nationale System, str. 243.

³⁾ Das nationale System, kap. XII.

nejmocnější, povznáší nejenom obě ostatní, nýbrž i vědu, vzdělání a svobodu a zabezpečuje národům hospodářskou a politickou nezávislost. Národ, který směňuje zemědělské produkty za cizí zboží manufakturní, jest individuem s jednou paží, které cizí paží jest podporováno. ¹⁾ Úkolem státu jest výchovu národa k vyšším stupňům hospodářského vývoje uskutečňovati. Prostředky, jimiž se tato ekonomická výchova provádí, má udati věda národohospodářská, ona jest národohospodářskou pedagogikou. Každý národ musí počítati se svobodou tržební, dokud nezačne samostatně fabrikovati, a přejde opět k svobodě tržební, jakmile jeho manufakturní síla pod celní ochranou plně se rozvinula. Ochrana celní je však nezbytna, nemá-li nově vznikající průmysl býti utlačen soutěží národů pokročilejších. Tovary se tím sice na čas zdraží, ale tento vyšší náklad je pouze cenou průmyslové výchovy národa a v budoucnosti budou následkem tuzemské soutěže výrobky tím lacinější.

Liberální škola užívá prý po Smithovi dělby práce i pro vzájemné hospodářské styky různých národů, mění všechny národy v jedinou universální dílnu, v níž jednotlivé obory mezi národy k tomu nejzpůsobilejší v prospěchu jejich i celku jsou rozděleny. Mnohem důležitější — než tato mezinárodní — jest národní dělba práce, při které by všechny produktivní síly národa byly souměrně vyvinuty a zejm. průmysl spojen se zemědělstvím. *Každé rozšíření nebo zlepšení dosavadní továrny rozmnožuje teď poptávku po zemědělských produktech. Tato poptávka není nijak nejistá, nijak na cizích tržebních opatřeních nebo převratech nebo na cizích vynálezech a zlepšeních nebo na cizích žních závislá, tuzemský zemědělec nedělí se o ni s jinými národy, ona mu jest každý rok jistá. Ať žně jiných národův dopadnou jakkoliv, ať jakákoliv nedorozumění povstanou v politickém světě, on může počítati na odbyť svých produktů a na koupi svých potřeb zboží manufakturního za přiměřené a stejnoměrné ceny. S druhé strany každé zlepšení tuzemského rolnictví, každá nová kultura podněcuje opět tuzemskou fabrikaci. Škola nemůže popřítí, že vnitřní trh národa je desetkrát důležitější nežli zahraniční... ale ona zapomněla z toho vyvoditi na snadě jsoucí důsledek, že je desetkrát důležitější pěstovati a zabezpečiti trh vnitřní, než-li hledati bohatství v cizině.* ²⁾

¹⁾ Das nationale System, kap. XIII. str. 237.

²⁾ System, str. 269 a 270.

Listova theorie ochranářská, která — jak patrně — nebyla ni-
 kterak národohospodářskou naukou na zcela nových základech
 zbudovanou, nýbrž jen časovým přetvořením a jednotným zpraco-
 váním ideí naproti Smithovu kosmopolitickému liberalismu již dříve
 vyslovených, ovládla hospodářskopolitické myšlení i praxi v konti-
 nentální Evropě¹⁾ i v Americe,²⁾ z ní brali nejostřejší zbraně jak
 theoretičtí národohospodáři, tak agitátoři pro celní ochranu průmy-
 slovou i konečně agrární.

V.

Lze však ještě i za dnešního stavu hospodářského vývoje kul-
 turních národů mluvit o uplatňování se zásady soběstačnosti?

Přes všechna usnadnění mezinárodní tržby, světové spolky
poštovní a telegrafní, konvence o mezinárodní nákladní dopravě

¹⁾ O tom, jak působily ideje Listovy na národněhospodářské hnutí let
 čtyřicátých v Uhrách, sr. Kautz, Die Entwicklung der volkswirtschaftlichen
 Ideen in Ungarn, str. 164—5, 171. Uherský překlad Listova Systému od
 Antonína Sárváryho vyšel již v roce 1843.

²⁾ V Americe Severní zejm. H. C. Carey, který počal jako horlivý stou-
 penec svobodné tržby, byl ideami Listovými a vnitřními poměry americkými
 r. 1848 přiveden na dráhu ochranného cla. Jsa nepřítelem obchodu vzdá-
 leného, při kterém dopravní náklady pohlcují velikou část hodnoty produktu,
 hlásal, že výrobce suroviny i tovaru i konečně spotřebitel mají býti co možná
 blízko sebe, plodiny zemské že tedy nemají býti vyváženy do ciziny výměnou
 za její tovar, nýbrž vedle těžby plodin mají se usazovati průmysloví zpraco-
 vatelé, aby tak nastala bezprostřední výměna mezi výrobou surovin a tovarů
 a decentralisace obyvatelstva. Přehlížeje názory Humeovy, Smithovy, Sayovy a j.
 o svobodě tržební a ochranném cle, schvaluje zejm. výrok Chevalierův o po-
 vinnosti vlády, »v každé epoše pokroku národa jednati tak, aby se tím ucho-
 pení veškerých oněch odvětví průmyslových, k jichž nabytí povaha věcí
 vůbec opravňuje, také skutečně podporovalo.« (Die Grundlagen der Social-
 wissenschaft III. 573.) Nazývá-li Bastiat celní ochranu komunismem, při kterém
 vlády celníci vydělávají k účelu rovnosti a olupování, replikuje Carey, co
 že jest jiného než-li obrovský komunismus, když angličtí kapitalisté pracují
 pro vývoz s nesmírnými ztrátami, jen aby vznikající cizí průmysl v zárodku
 potlačili, komunismus, který majetek a štěstí všech obyvatelů země vydává
 v šanc milosti vzdáleného národa. Otázka, o kterou běží při protekčních
 opatřeních, zní, má-li národ vydržovati cizí vládu, či svou vlastní. (Tamtéž
 str. 589.) Jako v pohádce z »Tisíce a jedné noci« stroskotala loď, zahaná
 proudem k magnetickému skalisku, které přitažlivostí svojí její železo vytáhlo,
 tak musí pochoditi každé společenství, které přijme nauku »laissez faire«,
 dříve než provedlo svůj vývoj průmyslový. (Tamtéž str. 592.)